

YUNANİSTAN SINIRLARI İÇİNDE BİR AZINLIK ÖRGÜTLENMESİ

CEMAAT-I İSLAMİYE'LER*

A.Nükhet ADIYEKE

XIX. Yüzyıl başından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim gücü, Batı Trakya, Rumeli ve Adalar'da giderek azaldı. Bunun sonucu olarak bu bölgelerde yaşayan Türkler sosyal, kültürel ve ekonomik yaşantılarını dini yaşantıları ile bütünleştirerek cemaat-ı İslamiye örgütleri etrafında düzenlediler. Tamamiyle bir azınlık örgütlenmesi olan bu kurumun temelleri Osmanlı yönetimi sırasında atıldı. Bunun gerçek nedeni Osmanlı İmparatorluğu'nun bu topraklar üzerindeki denetiminin her zaman zayıf olması idi. Öte yandan Türk nüfusu buralarda daima azınlık olarak yaşamak zorunda kaldı. Bu durum onları daha Osmanlı yönetimi sırasında bir azınlık örgütü kurmaya itti.

Kaynağı net olarak ortaya konulamamakla birlikte, bu İslam cemaati örgütlerine özdeş olarak gayr-ı müslimlerin kurdukları "Zimoyrandiya"ları gösterebiliriz. Zimoyrandiyalar bu bölgelerde çeşitli tarihlerde (Örneğin: Girit'te 1859'da) İstanbul'dan gönderilen ferman ve buna bağlı olarak hazırlanan nizamnameler ile oluşturuldu. Buna göre zimoyrandiyalar her mutasarrıflık merkezinde kurulacak ve üyeleri halk tarafından seçilecek idi. Bu kurumlar despotların ve onlar

* Cemaat-ı İslamiye Örgütleri Yunanistan sınırları içinde bir Türk azınlık örgütlenmesidir. Ancak Yunan Hükümeti'nin baskısı altında gerek resmi belgelerinde, gerekse gazetelere verdikleri ilanlarında hiçbir şekilde "Türk" ibaresini kullanamamışlardır. Öte yandan bu örgütlerin Türk azınlığın oluşturduğu bir örgütlenme olduğunun en güzel kanıtı 1920 yılında Yunanistan'da yayınlanan Cemaat-ı İslamiye Kanunu adı verilen kanunun onbirinci maddesinde yer almıştır. Buna göre: "Baş müftü ve müftüler hükümetin memurin- resmiesinden add edildiklerinden erkan-ı hükümetle muhaberatı devletin lisan-ı resmisi olan Rumca ile cereyan eder. Beynlerinde ve cemaatler arasındaki muhabere Türkçe lisanıyla cereyan edebilir" denilmiştir. Yunan Hükümeti kendi yayınladığı bir kanunda bu cemaatlerin Türkçe konuşma özelliklerini inkar edememiş ve bunu kanuna bir madde olarak koyma zorunluluğu hissetmiştir. Bkz. *Mecmua-yı Kavanin-i Yunaniye* (Yay.Haz.Hristaki Karagöz) 5. Fasikül, Selanik, 30 Mayıs 1921, s.62.

da Metropolit'in denetimi altında olacaktı. Zimoyrandiya meclislerinin görevleri şunlardır: Yetimlerin taşınır ve taşınmaz mallarını koruyacaklar ve bunlarla ilgili ortaya çıkacak sorunları çözümleyeceklerdi. Yetimlerin mallarının satılması, kiraya verilmesi ile ilgili konularda vekil olacaktı¹.

Rumlara ait bu kurum yüzyılın sonlarına doğru yenileştirildi. Evkaf ve Eytam Meclisleri adı ile müslümanların tereke ve emval-i eytama ait işlerine bakmak üzere yeni bir kurum oluşturuldu². Çeşitli vilayetlere ait salnamelere bakıldığında bu iki kurum Zimoyrandiya ve Evkaf ve Eytam Meclisleri'nin benzer yapıda oldukları ve kendi cemaatlerine karşı aynı yükümlülükleri taşıdıkları gözlenebilir³.

Osmanlı yönetimi sırasında Evkaf ve Eytam Meclisleri olarak kurumlaşan bu örgüt, 1881 İstanbul Uluslararası Sözleşmesi ile bundan sonraki yaşantısının biçimlerine girdi ve cemaat-ı islamiye kurumlarına dönüştü.

24 Mayıs 1881 tarihinde imzalanan İstanbul Uluslararası Sözleşmesi Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki sınırları saptamaktan başka Yunanistan'a terk edilen topraklar üzerindeki müslümanların haklarını güvence altına aldı. Bu sözleşme Yunanistan sınırları içinde kalan müslümanlar için iki temel esası koruma altına aldı. Birincisi mülkiyet hakları ister özel kişilere ait olsun, ister cemaatlere ait olsun Osmanlı hukukuna dayanan her türlü belge geçerli sayılmak suretiyle tanındı. İkincisi ise bu tarihe kadar oluşmuş ve bundan sonra oluşacak müslüman cemaatlerinin özerkliği ve hiyerarşik örgütlenmesi tanındı ve bunlara ait fonlara ve taşınmaz mallara ilişilmeyeceği belirtildi⁴.

Bundan sonra iki ülke arasında azınlık haklarını güvence altına alması açısından diğer önemli bir gelişme "Atina Anlaşması"dır.

¹ *Mecmu'at-ı Nizamat-ı Girid*, (basım yeri, yılı yok) I.cüz. ss.16-25.

² Hüseyin Hıfzı: *Girid Vekayfı*, İstanbul 1326, s.5.

³ *Salname-i Vilayet-i Girid*. 1292. (1876) s.43 ve 1308. (1896). s.162.

⁴ *Mecmu'at-ı Muahedat*, c.V, s.141.

14 Kasım 1913 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında imzalanan Atina Anlaşması'nın 4. maddesine göre Yunanistan'ın yönetimi altına giren topraklar üzerinde yerleşik kişiler Yunan tebaası sayıldılar. Bu tarihten itibaren üç sene müddetle Osmanlı tebaasına geçme hakları saklı tutuldu. Anlaşmanın 11. maddesi ise müslüman cemaatlerin yönetimi konusunda önemli hükümler getirdi. Buna göre o güne kadar tesis etmiş ve o günden itibaren edecek olan cemaat-ı islamiye örgütünün özerkliğine ve hiyerarşik yapısına ve onlara ait nakid ve malların idaresine dokunulmayacağı karar altına alındı. Öte yandan yine aynı maddeye göre "... baş müftünün menşuru makam-ı âli-yi meşihet'den ita kılınacak" idi. 12. madde vakıfların güvence altına alınması ile ilgilidir. Yunanistan'a terk edilen arazi üzerindeki vakıflar, o bölgedeki cemaat-ı islamiye tarafından yönetilecek ve bunlardan gelirleri Osmanlı sınırları içindeki dini ve hayır kurumlarına gönderilenler dahi Evkaf Vekaleti tarafından satılana kadar adı geçen örgütler tarafından idare edileceği kararlaştırıldı. Aynı anlaşmaya ek olarak hazırlanan 3 nolu protokol müslüman özel okullarını ve bunların gelirlerini de tanıdı. Ayrıca 3 nolu protokolün 13. maddesi ile cemaat-ı islamiyelerin tüzel kişiliklere sahip oldukları belirtildi⁵.

Atina Anlaşması, aşağıda sözünü edeceğimiz Yunanistan'da 1920 yılında yayınlanan 2345 sayılı islam cemaatleri konununa temel hazırladığı iddia edilmiştir.

"... Atina Muahedenamesi Makedonya, Epir ve Adalar islamlarını suret-i katiyede Yunan idaresi altına terk ederken hükümeteyn-i akidin arasında ahali-yi müslimenin sıyanet-i hukuku ve temin-i terakki ve inkişafı gayesine matuf bulunan mevadd-ı mahsusa muahedena-meye idhal edilmişti. Bunların bilaşübhe en mühimmi islamların hususi bir cemaat mevkilerinin tasdik ve kabulü idi. Bunun netice-yi tabiiyesi olarak Yunanistan müslümanlarının cemaat heyetleri, müftü ve baş müftüleri ve bunların da kanuni hukuk ve salahiyetleri mevcud olacaktı."⁶.

⁵ Baskın Oran; *Türk Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, Ankara, 1896 (1.Baskı), s.36-37.

⁶ *Yeni Asır*, (Selanik), 13.2.1921.

Yunanistan'da müslüman azınlığın sosyal ve siyasal haklarını teminat altına alan bir sonraki uluslar arası metin 10 Ağustos 1920'de Sevr'de imzalanan "Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Anlaşma"dır. Bu anlaşma Sevr'de imzalanan üçüncü anlaşma olup müslüman azınlıklar açısından özel öneme sahiptir⁷.

Bu anlaşmanın 7. maddesi bütün Yunan uyrukluların din ve inanç farkı gözetilmeksizin yasalar karşısında eşit muamele göreceğine ilişkindir. 8. maddesi azınlıklara harcamaları kendilerine ait olmak üzere her türlü özel okul kurma ve işletme hakkını tanımıştır. Ayrıca azınlıklar kendilerine ait bu özel kurumlarda kendi dillerini kullanabileceklerdir. Anlaşmanın 10. maddesi özellikle müslüman cemaatleri açısından önemlidir. Bu madde ile: "... müslümanların kişisel durum ve aile hukuku ile ilgili sorunlarının islam adetleri çerçevesinde çözümlenmesi için gereken önlemlerin alınacağı belirtilmekte ve cami, mezarlık ve diğer islam dinsel kuruluşları güvenceye kavuşturulmaktadır. Vakıflara ve diğer islam dinsel ve insansal kuruluşların meydana getirilmesi durumunda Yunanistan'ın bu tür özel kuruluşlara sağlanan kolaylıkları esirgemeyeceği hüküm altına alınmaktadır."⁸.

1920 yılının Ağustos ayında imzalanan bu anlaşmanın Yunanistan sınırları içinde müslüman azınlıklar açısından yürürlüğe konulması, Yunanistan'da aynı yıl çıkarılan 2345 sayılı yasa ile gerçekleştirildi. Yunanistan bu yasa ile Atina Anlaşması ile Yunan Sevr'i olarak bilinen anlaşmanın ilgili maddelerini iç mevzuat haline getirdi. Cemaat-i İslamiye Kanunu adını verdiğimiz bu yasa ile ortaya konan genel esaslardan daha sonra söz edeceğiz.

Son olarak 24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Anlaşması'nın 40.maddesi de aynı konuları şu esaslara bağladı:

"Gayr-ı müslim ekalliyetlere mensub olan Türk tebaası huhuken ve fiilen diğer Türk tebaaya tatbik edilen aynı muamele ve teminatdan müstefid olacaklardır. Bunlar bilhassa masrafları kendilerine ait olmak üzere her türlü müessesat-ı hayyirye, diniyye ve ictimaiyye, her

⁷ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.43.

⁸ Baskın Oran, *a.g.e.*, s.44.

türlü mekteb ve sair müessesat-ı talim ve terbiyyeyi tesis, idare ve murakabe etmek ve buralarda kendi lisanlarını serbestçe istimal ve ayin-i diniyyelerini serbestçe icra eylemek hususlarında musavi hukuka malik olacaklardır"⁹.

Bu maddede sözü edilen gayr-ı müslimlere tanınan haklar Lozan Anlaşması'nın 45. maddesi ile karşılıklılık esasına bağlandı. Buna göre azınlık koruma hükümleri Batı Trakya Türkleri'nin özel azınlık koruma rejimi olarak ortaya çıktı¹⁰.

Bu tarihi süreç içinde şekillenen İslam cemaati örgütlerinin içinde Selanik örgütü resmi olmamakla birlikte, bir merkez niteliği taşımakta idi. Ayrıca bu heyetin kuruluşu da diğer bölgelere ve kazalara örnek olmuştu. Selanik Cemaat-i İslamiye Örgütü, Selanik rical ve ekabirinden Hamdi Beyzade Adil Bey başta olmak üzere Müftü Ahmet Efendi tarafından kuruldu¹¹.

Cemaat-ı İslamiye örgütlerinin teşkilatlanmasına gelince: Kurumda bir müdür, bir katip ve muavini, bir sandık emini, bir müşavir ve bir Rumca tercümanı resmi olarak görev yapıyordu. Bu teşkilat içinde evkaf, eytam, maliye ve tahririye ile ilgilenecek şubeler bulunuyordu.

Cemaat-ı İslamiyelerin teşkilatlanmasındaki esasları belirleyen kanun 1920/2345 sayılı "Müftüler ve Başmüftü İntihabıyla İslam Cemaatlerine Ait Varidat-ı Evkafın Suret-i İdaresine Müteallik Kanun"dur¹². Özet olarak şu hükümleri içermektedir:

Birinci maddede seçilecek olan başmüftü, devlet memurlarıyla maarif ve mezahib nezareti aracılığıyla temas eder. Yalnız Adliye Nezaretiyle doğrudan haberleşebilir. İkinci maddeye göre başmüftünün ilk görevi devlet dahilindeki müftülerin vazifelerini iyi surette yerine getirip getirmediklerini teftiş etmektir. Üçüncü maddeye göre başmüftü Yunanistan'da dörev yapan ve memuriyetleri devletçe tasdik edilmiş müftüler tarafından ve onların arasından seçilir. Başmüftü gerektiğinde bütün müftüleri Atina veya Selanik'de bir kongreye çağırabilir.

⁹ Lozan Sulhi Muahednamesi, 24 Temmuz 1923, TBMM Hariciye Vekaleti.

¹⁰ Baskın Oran, a.g.e. s.48.

¹¹ Yeni Asır (Selanik), 2.2.1921.

¹² Mecmua-yı Kavanin-i Yunaniye, 4. Fasikül, Selanik; 13 Mayıs 1921, S.s. 52-66, Yeni Asır (Selanik), 6/8.2.1921

İlk Kongrede başmüftü seçimi gerçekleştirilecektir. Hazır bulunanlar üç aday belirler. Gerçekleştirilen seçim hakkındaki zabıt varakası toplantıda hazır bulunan hükümet komiseri aracılığıyla maarif ve mezaheb nezaretine sunulur. Gösterilen üç adaydan biri nazırın teklifiyle, kralın onayı ile başmüftü seçilir. Kanunun beşinci maddesine göre başmüftü maiyetine bir umumi katip, bir tercüman, şer'i mahkeme için birinci sınıf bir katib, biri Türkçe, diğeri Rumca muhabere için iki mümeyyiz ve iki hademe tayin edilir. Bu mevkilere Yunan tebaasından olan kimseler kralın onayı ile tayin edilirler. Başmüftü maiyetinde ayrıca kendi tarafından seçilen şer'i konulara vakıf bir özel memuru bulunur. Altıncı madde hükmüne göre devlet dahilindeki müftülüklerden biri boş kalırsa umumi valilik merkezinde ise vali, eğer değil ise ilgili mutasarrıf tarafından bir ay içinde müftünün seçileceği ilan edilir ve bu ilan boş kalan müftülükteki camiler ve belediye dairesindeki ve müslüman seçmenlerin meskun buldukları cemaat dairelerinde yapıldıktan başka mahalli gazetelerden biri ve Atina'da yayınlanan gazetelerden birinde neşr edilerek seçim günü ile yeri tayin edilir.

Adı geçen kanunun onuncu maddesi müftülerin görev ve yetkileri açısından önemlidir ve bunların islam cemaatlerini denetleme olayını ortaya koyar. Buna göre müftüler şer'i görevlerini ifa etmekle yükümlü oldukları gibi daireleri dahilindeki cemaatlerin maarif ve dini işleri ile ilgili kimseleri de teftiş etmek yetkileri dahilindedir. Müslümanlar arasındaki nikah, boşanma, nafaka, vesayet, velayet, miras, sair mümeyyiz gibi mesele ve davaları da hall etmek müftülerin görevleridir. Müftü tarafından verilen her karar beş drahmilik bir varaka üzerine yazılarak tedkik için başmüftüye gönderilir. Başmüftü bu kararı değiştirmek hakkına sahiptir. Onbirinci maddede müftüler ve başmüftü hükümetin resmi memuru kabul edildiğinden hükümetle haberleşmeleri devletin resmi dili olan Rumca ile yapılır. Kendi aralarında ve cemaatleri içindeki haberleşmeler Türkçe olabilir.

Onikinci maddeye göre islam cemaatlerine ait evkaf gelirlerinin ve özellikle okullara aid olup da "maarif evkafı" olarak bilinen gelirlerin idaresi için "islam cemaatlerinin teşkiline dayanan özel kanunun kabulüne değin" her müftünün yönetiminde yedi ila oniki azadan oluşan bir heyet kurulur. Bu heyete üyelerden biri reis seçilir. Adı geçen reis bu gibi gelirleri bizzat veya kanuni vekili aracılığıyla hükümet memurlarına ve şahıslara karşı temsil eder. Reisin bulunmadığı yada

toplantıya gelmediği zaman onu temsil edecek bir de ikinci reis seçilir. İş bu cemaatler heyeti müftünün bulunduğu merkezde bulunan seçim defterlerinde kayıtlı olan müslümanlar tarafından üç sene için seçilir.

Bu heyetler gelirler ve harcamalar bütçesini düzenler. Harcamalar bütçesinin cemaatın mensub olduğu mıntıkanın maarif işleri masraflarından başmüftünün, müftünün ve cemaat reisinin teşrifat masraflarıyla kendilerine verilecek harcırahlardan, eğer vakıfnamede mütevelliyeye vazife vermek müfid ise adı geçen müteveli verilecek vazifeden cemaat ve mektebler binalarının inşa ve tamiri ile hayır kurumlarının tesis ve idaresi masraflarından ibarettir.

Bu heyetlet cemaatlere ait mektepleri idare ettikleri gibi, cemaatler memuriyetini bu mekteblerin talim heyetlerini tayin ve görevden alabilirler.

Dini işlerle meşgul olan kimselerin azl ve nasb hakkı mahalli müftüye aittir. Bu heyetler teşkil eder etmez her müftünün idaresinde bulunan istisnasız bütün evkaf-ı muhtelif mütevellileri iş bu heyetlere son beş senenin hesaplarını vermeğe mecburdurlar. İta edilen hesaplar heyet tarafından incelenir.

Bu kanunun ilanından itibaren kanunda söz edilen bazı noktalar gerçekleştirilememiş, bazı yolsuzlukların şikayet konusu olmuştur. Örneğin başmüftünün müslüman cemaat tarafından seçilen müftüler aracılığıyla seçimi, bu gün bile Yunanistan'da sorun olmaktadır. Hükümet, başmüftüyü tayinle işbaşına getirdiği için sürekli bu makama kendi iç politikasına uygun kimseleri atamıştır. Öte yandan başmüftü ve müftülerin cemaat heyetlerini denetleme hükmü de zaman zaman kötüye kullanıldı. Öte yandan vakıf gelirlerinin gerekli yerlere harcanamaması müslüman halkın yakınmalarına neden oldu. Bir başka şikayet konusu ise bazı bölgelerde cemaat heyetlerinin bir türlü oluşturulamaması ve vakıf müteveli heyetlerinin kendi çıkarları açısından bu cemaat heyetlerine hesap devr etmekten kaçınmaları oldu. Bu noktalar üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durabilmek için kanunun ilanından itibaren Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinden gelen şikayetleri, Selanik'de yayınlanan, *Yeni Asır Gazetes*'nin bu tarihlere ait sayılarından daha kolaylıkla izleyebiliriz.

Cemaatler kanununun ilanıyla birlikte dikkati çeken nokta, onikinci maddede yer alan cemaat teşkilatının bilinmeyen bir tarihe atılmasıdır¹³. Yine bu konu hakkında, adı geçen gazetenin bir başka nüshasında: "Onikinci madde mucibince hal-i hazırda mevcut olan her müftülük merkezinde islam nüfusunun aded ve ehemmiyetine göre onikiye kadar azası olmak üzere birer cemaat-ı islamiye vücuda getiriliyor, nüfus-u islamiyesi ne kadar olursa olsun müftü bulunan yerlerde cemaatler teşekkül edecektir. Yalnız bir müftülük merkezinde hak-ı reye malik ikiyüz islam müntehibi bulunmazsa bu cemaat azalarının intihabında mülhakat islamları da intihaba iştirak ederler."

Azalar meyanında intihab edilmiş bir reis ve gıyabında bir reis-i sani bu heyeti idare eder. Muamelat ve muharebat Türkçe olarak cereyan eder. Bütçelerini tanzim etmek, varidatını tahsil ile masrafını yapmak, memurları ile muallimlerini azl ve nasb etmek müstakilen bu cemaatlerin daire-yi salahiyetindedir. Hükümetin katiyen bir güne mühadale hakkı yoktur...

Bundan başka asıl 'Cemaatler Kanunu' ahkamına tevfiikan sekenesi islam bulunan kurada teşekkül etmiş azası islamlardan ibaret cemaat heyetleri maarif-i islamiye ihtiyacını çok kolaylıkla tehvin edebilirler. Bunların salahiyetleri hem vasi hem de gayrı merkezidir... Hem ne uzağa gidelim; sekiz dokuz seneden beri azasız veyahud keyf-i ma e'l-te'fik azalar ile yaşayan cemaat-ı islamiyelerin hiç olmazsa mes'ul ellere tevdi edilmesi ... şimdilik maksada kafidir"¹⁴ şeklinde bir yorum getirildi.

Görüldüğü gibi kanun bazı eksiklikleri olmakla birlikte birçok açıdan büyük boşlukları doldurdu. Öte yandan kanunun yayınlanmasından itibaren nasıl ve ne zaman uygulamaya konulacağı kamuoyunda bir endişe yarattı. Bunda bu günlerde Yunanistan'daki iktidar değişikliği de önemli rol oynuyordu. "... İslamlar tanzimini senelerce bekledikleri bu kanunun tatbikini görmek için de aylardan beri intizar ediyorlar; fakat bu tehirin esbabını anlayamıyorlar"¹⁵ şeklindeki yakınmalara sık sık rastlanıyordu. Bu olay kanunun ilanından bir yıl sonra bile yakınmalara neden oldu. "Geçen sene bir

¹³ Yeni Asır (Selanik), 1.1.1921

¹⁴ Yeni Asır (Selanik), 5.2.1921

¹⁵ Yeni Asır (Selanik), 3.9.1921

cemaat kanunu yapıldı; Yani cemaatlerin ve o cemaatlere merbut olması icab edenlerin malumatı olmaksızın bir layiha hazırlanarak (Cemaat Kanunu) şekli altında meclis-i mebusana verilmiş ve orada da tasdik edilmişti. Bu kanun -noksan olsun kafi olsun- ber mutad irade-yi kraliye iktiran etmiş, demek istiyoruz ki derecat-ı lazıme-yi kanuniyeden geçerek mevki-yi tatbiki konması kalmıştı. Hükümet-i sabika her ne sebebdense mevki-yi icraya koymadı..."¹⁶. Öte yandan müslüman halk biran önce cemaat heyetleri seçiminin gerçekleştirilmesini istiyordu. Bunun için Selanik Müslüman halkının ileri gelenleri bir dilekçe yazarak müftülüğe iletiler. Müftülük de ahalinin bu arzusunun Başbakanlığa ve dahiliye vekaletine telgrafla bildirdi¹⁷.

Hükümet kanunun uygulanmasının ilk aşamasında çeşitli merkezlerde komisyonlar oluşturulmasını kararlaştırdı. Bu komisyonlar mütevellilerin hesaplarını inceleyerek bu hesapların cemaat heyetlerine devrini gerçekleştirecekti. Bu olay basın ve halkın çeşitli baskıları sonucunda bu noktaya ulaşabildi. Ancak bu noktada da çeşitli sorunlar çıktı. Öncelikle çeşitli yerlerde mütevelliler kurulan komisyonlara ve cemaat heyetlerine hesap devretmekten kaçınıyorlardı¹⁸. Yine bu konu ile ilgili olarak basında çıkan bir haberde: "... Bugün böyle birden bire matbuat sütunlarına akis etmesi Selanik Cemaat-i İslamiyesi'nin mütevellilere hesaplarını ve akarat-ı vakfiyelerini cemaat idaresine, nukud-u vakfiye-yi mevcudelerini de kanunda mu sarrih olduğu üzere Milli Banka'ya tevdi etmeleri lüzumunu mübeyyin olarak gönderdiği tebligatdan münbahsdir.

Tebligat-ı mezkure mütevelliler tarafından bir tufan-ı itiraz ile karşılandı. Bir takım yedlerinde bulunan evkafın, evkaf-ı celaliyeden veya sülale vakfından olduğunu ve bir takım da daha mes'ul cemaatlerin teşekkül etmemiş bulunduğunu binaenaleyh gayr-ı mesul ellere tevdi-yi hesap idemeyeceklerini serd iderek binihayi vesilelerle cevaba şilab eylediler. Meselenin şimdiye kadar geçirdiği safha bundan ibaretdir." deniliyordu¹⁹. Bu da kanunun uygulanmasını geciktiren başka bir etmen oldu. Bu arada Yunanistan'ın çeşitli yerlerinde seçimle işbaşına gelen cemaat heyetleri ile hesap vermek zorunda oldukları

¹⁶ *Yeni Asır* (Selanik), 29 Kanun-u Sani 1336

¹⁷ *Yeni Asır* (Selanik), 21.2.1922

¹⁸ *Yeni Asır* (Selanik), 29 Kanun-u Sani 1336

¹⁹ *Yeni Asır* (Selanik), 4.2.1921

müftüler arasında anlaşmazlıklar çıktı. Müftü seçimle görevlendirilen azalardan çoğunu görevden alıyor ve kendi isteği doğrultusunda çalışabilecekleri bir göreve atıyordu. Bu da bir çok bölgede seçimle kurulan cemaat heyetlerinin dağılmasına yol açtı²⁰. Bu heyetlerden Drama'da oluşturulan hakkındaki şikayetler de oldukça yoğundur.

"Malumdur ki Drama 'Cemaat-ı İslamiyesi' varidat ve evkafın son derece su-i istimali ve biçare maarif-i islamiyenin imha ve ibtidaliyle itham edilmişti. Bu ithamı isbat iden delail de az çok ileri sürüldü... Bizzat aza-yı kiramın şahadeti de, cemaat altınlarının hangi ceplere dolduğunu göstermişti..."

Drama mektep muallimleri yüzyirmi drahmiden ikiyüz drahmiye kadar maaş alıyorlar. Birkaç ay evvel lütfen yüzde yirmibeş bir zamm vaad edilmiş, sonra müftü efendinin hesabına gelmemiş, red olunmuş hayatlarını milletin istikbaline hasr etmiş zavallı muallimlere, sıkılmadan hatta tesirsiz zamm bile fazla görülmüş mekteplerin sedine razı olunmuş, çocuklar, muallimler sokağa atılmış..."²¹.

Bu tür aksaklıkların yer yer giderilmesi ile Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde kanundaki hükümlere uygun olarak cemaat heyetleri kuruldu ve faaliyete başladı.

Elimizde 1920 yılına ait Kandiye (Girit) Müessesat-ı Diniyye-yi İslamiye Sandığı'nın 5 nolu gelir defteri ile 1907-1908-1913 ve 1917 yıllarına ait Resmo (Girit) müessesat-i diniyye sandığının yüz adetden fazla ödeme pusulası bulunmaktadır. Bunların 1907-1908 yıllarına ait olanları Rumca eklidir. 1913-1917 yıllarına ait belgeler ise sadece Türkçe'dir²². Ekte fotokopisini verdiğimiz Kavala Cemaat-ı İslamiyesine ait belgeler 1335 senesi Temmuz ve Teşrin-i evvel aylarına aittir. Bunlar Cemaat-ı İslamiye dairesinin mekatib ve vakfiye sandığından maaş alan muallim ve memurların maaşların ödendiğine dair bordrolardır. 1335 senesi içinde Kavala Cemaat-ı İslamiye dairesinin mekteplerindeki cam, çerçevelerin tamir masraflarıyla okullara alınan tebeşir, kalemler, süpürge vb. eşyanın ücretlerinin ödendiğine dair pusulalar da buna eklenmiştir.

²⁰ *Yeni Asır* (Selanik), 8.2.1921

²¹ *Yeni Asır* (Selanik), 10.11.1920

²² Bkz. A.Nükhet Adıyke, *Girit'in Yunanistan'a İlhaki Sırasında Girit'deki Türkler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezisi, Dokuz Eylül Üniv. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1988).

Elimizdeki bu belgelerin ışığında Cemaat-i İslamiye örgütleri sandığının temel gelirleri: Genel vakıflara ve idaresi Cemaat-i İslamiyeye ait özel vakıflara bağlı emlaktan alınan kiralardı. Bunların dışında bazı gerekçelerle örgüt sandığına yapılan bağışlar da gelirler arasında sayılabilir.

Cemaat-ı İslamiye örgütlerinin görev ve faaliyetlerine gelince bunları beş ana başlık altında toplamak mümkündür.

1. Dini Görevleri: Örgütlerin kuruluş amacıyla da bağlantılı olan bu görevleri dinsel kurumların tamir ve bakımını sağlamak ve burada görevli din görevlilerinin maaşlarını ödemektir.

2. Kurum İçi Görevleri: Burada da esas olan başta daire müdürü olmak üzere cemaat-ı İslamiye dairesinde görev yapan memurların maaşlarını ödemektir. Elimizdeki belgelerden anlaşıldığına göre kuruma alınan kitap, kırtasiye ve diğer malzemelerin tutarı da kurum sandığından ödenirdi.

3. Kültürel Görevleri: Cemaat-ı İslamiye örgütlerinin görevleri arasında önemli yer tutan bir nokta eğitim sorunu idi. Öğretmenlerin tayini ve maaşların ödenmesi konusunda yetkili idi. Çeşitli okullar'da boş bulunan öğretmenlikler için açılacak sınavları yönetmekle de görevli idi²³. Çeşitli kazalardaki islam cemaatlerine ait kitaphanelerde İslam Tarihine, Türk Tarihi'ne ait kitaplar satılmakta idi²⁴.

4. Toplumsal Görevleri: Kurumun bu noktada yüklendiği sorumlulukları daha net ortaya koyabilmek amacıyla bazı örneklerle açıklamak yerinde olacaktır. Cemaat-ı İslamiye örgütünün toplumsal görevleri arasında en geniş yer tutan çeşitli vakıf binaların bakımı ve onarımı ile tamiratda görev alan ustaların yevmiyelerini karşılamaktı²⁵. Türk azınlıkların haklarını koruma açısından çeşitli olaylar karşısında gerek basın yoluyla gerek direk başvurular yaparak tepkilerini bildirmek çözümler istemek de bu örgütlerin toplumsal görevleri arasında idi.

²³ *Yeni Asır* (Sclanik), 11.9.1921

²⁴ *Müdafaa* (Hanya), 16 Şubat 1326

²⁵ *Yeni Asır* (Sclanik), 2.5.1921

Öncelikle cemaat heyetleri valiliklere başvurarak Yunanistan'da ikamet edip Osmanlı tebasından oldukları için evvelce malları zapt edilen islamlardan, Yunan tebasına geçtikleri halde hala emlakını geri alamamış olanların bu maduriyetlerinin giderilmesi talebinde bulundu²⁶. Bu örnekleri geliştirmek mümkündür. Özellikle merkez niteliği taşıyan Selanik Cemaat-ı İslamiye örgütü bu açıdan zengindir. 1920 yılı Ekim ayı içinde Selanik Cemaat-ı İslamiyesi hükümete bir muhtıra takdim ederek çeşitli isteklerde bulundu.

Özet olarak: Selanik'in çeşitli yerlerindeki müslüman mezarlıklar üstüne yapılan binaların yıkılarak bunların yeniden iade edilmesi, içlerine göçmenler yerleştirilen dini ve sosyal kurumların harap olmaktadır kurtarılması, köylerde okul ve camilerin idaresini sağlayan mer'a ve köy korularının kişilere satılmasının engellenmesi ve Yunan hükümeti tarafından tiyatro olarak kullanılan Burmalı Camii'nin müslümanlara ibadethane olarak iadesi istekleri bu muhtıra içinde yer alıyordu²⁷.

Haneleri bedeli ödenmeksizin işgal edilenler tepkilerini bildirdikleri dilekçelerini Cemaat-i İslamiye dairesinde topluyordu. Osmanlı topraklarından göç eden islamlar nereye yerleştirileceklerini Cemaati İslamiye dairesinden öğreniyordu²⁸. Selanik Cemaat-ı İslamiye dairesi 1920 yılında islamlar arasında nüfus yazımına başladı. Cemaat-i İslamiye'ce sık sık basına verilen ilanlarda müslümanların kendilerini nüfus ve sicil idaresine kayıt ettirmeleri isteniyordu²⁹. Kendilerini nüfusa kayıt ettirebilen müslümanlar milletvekilleri seçiminde oy kullanabilecektir. Bu da siyasi alanda daha etkin söz sahibi olabilecekleri anlama gelirdi.

"İslamların nazar-ı dikkatine

Cemaat-ı İslamiye Riyasetinden

Hükümet bundan evvel defatir-i intihabiyeyi küşad iderek müracaat iden ashabdan bir kısmının intihab varakalarını almış olduğu ve geçen intihabda ana istinaden ita-yı rey eyledikleri cümlece malumdur.

²⁶ Yeni Asır (Selanik), 25.9.1920

²⁷ Yeni Asır (Selanik), 7.10.1921

²⁸ Yeni Asır (Selanik), 11-20.10.1920

²⁹ Yeni Asır (Selanik), 30.1.1922

Varaka-yı intihabiyesini alanlar meyanında nazar-ı dikkatî câlib bir ekalliyeti islamlar teşkil etmektedir. Herhangi bir intihabda istimal-i hakk ve ibraz-ı mevcudiyet etmek defatir-i intihabiyeyi elde etmekle kabildir.

Selanik mutasarrıflığının bundan akdem ilanı vechle 1 K.S.1921 tarihinden itibaren küşad edildiği bildirilen daire-yi mahsusanın K.S. 1921 nihayetine kadar ifa-yı vazife ideceğini ve şimdiye kadar nüfus tezkeresiyle defterini almak üzere müracaat etmemiş veya edipte alamamış olan islamların menfaatini mertebe-yi ehemmiyetde bulunduran dairemizin iki muakkib tavzif iderek müracaat edecek islamların gerek nüfus tezkerelerini ve gerekse intihab defterlerini daire-yi mahsusasına müracaatla istihsal ideceğini ihbar eyleriz.

Aynı mesele hakkında islam mahalleleri heyet-i ihtiyariyelerine talimat verilmiş olduğundan nüfussuz ve deftersiz bulunanların hergün öğleden sonra ikibuçukdan beşe kadar cemaat-i islamiye dairesine müracaat eylemeleri ehemmiyetle tavsiye olunur"³⁰.

5. Siyasi Görevleri: Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi müslüman azınlığın seçimlerde tam olarak temsil edilebilmesi için girişimlerin dışında Cemaat-i İslamiye örgütleri başkaca siyasi faaliyetlerde de bulunuyorlardı. Meşrutiyetin yıl dönümüne rastlayan günlerde Meclis-i Mebusan'a tebrik telgrafının gönderilmesi³¹, yine Osmanlı padişahının cülus gününde tebrik telgrafı gönderilmesi³², Hıristiyan baskısının yoğunlaştığı sırada Osmanlı Devleti'ne başvurarak kendilerinin himaye edilmelerini talep edilmesi³³ gibi siyasi faaliyetler örnek olarak gösterilebilir.

Öte yandan Selanik heyeti 1920 yılı içinde Yunan Kralı Aleksandr'ın ölümü ile ilgili bir mesaj yayınlamıştır. Ayrıca cemaat heyeti ülkede oluşturulan milli matem nedeniyle bütün cemaat mekteplerinin üç gün süreyle tatil edileceğini de duyurmuştur³⁴. Yine aynı heyet 1921 yılının ilk günü Krala ve Başbakanına bir telgraf göndererek yeni yılını kutladığını bildirmiştir³⁵.

³⁰ Yeni Asır (Selanik), 19.1.1921

³¹ Ahenk (İzmir), 22 Temmuz 1325

³² Müdafaa (Hanya), 27 Nisan 1326

³³ Ahenk (İzmir), 29 Ağustos 1326.

³⁴ Yeni Asır (Selanik), 28.10.1921

³⁵ Yeni Asır (Selanik), 2 Kanun-u Sani 1910

Cemaat-ı İslamiye örgütlerinin bu özellikleri Osmanlı vilayetlerindeki müslüman halkın da böyle bir örgüt etrafında toplanması için ilham kaynağı oldu. 1910 yılında Ahenk gazetesinde bu konuda yayınlanan bir haber bu açıdan ilgi çekicidir.

"Cemaat-ı İslamiye Teşkili:

Şeyhülislam Musa Kazım Efendi Hazretleri Rum, Ermeni ve sair milel gayrı müslime tarafından teşkil edilen cemaatlerden husule gelen fevaidi nazar-ı itibara alarak vilayet, elviye, kaza ve nevahi merakızında birer cemaat-ı İslamiye teşkiline karar vermişlerdir. Cemaat-ı mezkure cevami-yi şerife ile mekatib-i ibtidaiye hastahane ve sair müessesat-ı hayriyenin suret-i idaresine nezaret idecektir. Bu babda lazım gelen kanun layihası tanzim edilmiş olup meclis-i mebusana tevdi' edilecektir"³⁶.

Bu girişimin somut bir sonuç getirmemesinin ardından Hürriyet ve İtilaf Partisi bu fikri 1912 yılında parti programı içine aldı.

"Cemaat-ı İslamiye Fikri:

... İtilaf ve Hürriyet Fırkası müdafilerinden südur itmıştır... Fırkanın bu büyük hakikati ne kadar iyi düşündüğünü altmışdördüncü maddesindeki şu satırlardan anlıyoruz: ... aynı hukuk ve vazai fi haiz bir cemaat-ı İslamiye teşkilatına ehemmiyet-i mahsusa verilerek bunun için lazım gelen kavanin acilen tanzim ve tatbik edilecektir. Hürriyet ve İtilaf Fırkasına hitaben ve avflarına maruren mukayese ve mütalaalarında aldandıklarını ve bu gidişle Osmanlılığı, islamiyeti müdhiş bir tehlikeye doğru sürüklemekte olduklarını kendilerine ihtar edeceğiz. Esasa girişmeden önce söyliyelim ki biz Türkiye'de Hürriyet ve İtilaf Fırkasının zannettiği gibi bir çok cemaat-ı islamiye değil, bir tek cemaat-ı islamiye tanıyoruz..."³⁷.

Tam metnini ekte verdiğimiz 1913 yılında Ahenk Gazetesinde yayınlanan makaleden de açıkça anlaşıldığı üzere Osmanlı İmparatorluğunun son günlerinde cemaat-ı islamiye örgütleri imparatorluk sınırları içinde de oluşturulmaya çalışıldı. Ancak bundan somut bir

³⁶ Ahenk (İzmir), 16 Teşrin-i Sani 1910.

³⁷ Anadolu (İzmir), 5 Şubat 1912.

sonuç elde edilemedi. Bu makaleden ve gazetelerdeki daha birçok haberlerden anlaşıldığı üzere Cezayir, Tunus, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan gibi bir çok ülke sınırları içinde azınlık olarak kalan halk yaşamını bu örgütler çerçevesinde sürdürdü ve sürdürmeye devam etmektedir.

Sonuç olarak müftüler ile cemaat örgütleri arasındaki ilişki Batı Trakya ve diğer bölgelerdeki müslüman Türk halkın dini ve sosyal yaşantısı açısından çok önemlidir. Ayrıca bu iki kurumun dengeli bir işbirliği içinde olması da siyasi alanda Türk azınlığın etkinliğini belirlemektedir. Öte yandan olaya Türkiye sınırları içinde yaşayan Rum azınlığın hakları mücadelesi açısından da bakılması gerekmektedir. Sanırım bu iki olgu aynı bakış açısıyla her iki ülke politikacıları tarafından da değerlendirilebilirse soruna çözüm bulmak da kolaylaşacaktır.

EK

BİZDE CEMAAT-I İSLAMİYE TEŞKİLATI**(Ahenk 2 Kanun-u Evvel 1329-15 Kanun-u Evvel 1913) Başmakale**

Biz müslümanları maddi ve manevî selamet yollarına isal idecek bir çok şeyler vardır ki biz bunlara bir türlü alışamadık ve alışmağa, ülfet etmeğe de gayret etmiyoruz. Mesela : Cemaat hayatı memleketimizdeki Rum, Ermeni, Musevi ve sair gayr-ı müslim vatandaşlarımız arasında cemaat hayatları, cemaat meclisleri mevcut olduğu bunların mektep idareleri vakıf işleri ve daha her türlü umur-u nafia'ları bu meclislerin maarifet ve delaletleriyle görüldüğü halde bizler bunlardan maateessüf mahrum bulunuyoruz. Hatta eski devirde böyle müslüman cemaat hayatları yaşayamazdık; o vakit ki hükümet bizlere bu gibi hayırlı nafi' teşkilat icrasını müsaade etmezdi diyelim... Halbuki memleketimizde meşrutiyet ilan olunalı beş-altı sene oldu. Bu müddet zarfında acaba ne yaptık. Bu kıymetdar seneleri hep lafla; bir çok noktalardan vatanımıza milletimize faidesiz, hatta zararlı şeylerle geçirmedik, iza'a etmedik mi? Bizim Temmuz İnkılabımızla beraber hiç olmazsa içtimai derterimizden başlayarak her türlü derdimizi, ihtiyaçlarımızı tamamıyla anlayarak ve bunları def ve izale için her tarafta hususi meclisler yaparak çalışmalı değil miydik. Ne çare son Balkan felaketlerine kadar eski zamanlardaki gibi uyuduk kaldık. Nihayet bu meşru serencamlarla bir an uyanır gibi olduk. Yahut öyle görünüyoruz. Çünkü artık her tarafta hatta biz Türkler'de bile az çok bir uyanıklık faaliyet nişaneleri belirmeye başladı.

Son zamanlarda hükümetimizin de faaliyeti arttı. Hele harbiye maarif ve evkaf nezaretlerinde başlayan teşkilat ve tecdilât yok mu, bunlar o faaliyetin en ümit bahş teselli aver kısımlarındandır. Evkaf

nazır-ı muhteremi Hayri Beyefendi'nin faaliyetleri tecditperverleri ise biraz daha kadımdır. Müşarünileyh bu nezarete geldikten beri evkaf-ı islamiye hakkında hakikaten pek büyük hizmetlerde, ümmetlerde bulunuyorlar, mühim ıslahata muvafık oldular ve perderpey oluyorlar. İstanbul imaretlerinin tevhit ve ıslahatıyla bunların mükemmel ve vası' bir iki müessese-i hayriye haline ifrağı nezaretteki köhne ve mürtekib memurlardan ekserisini temizlenmesini usul ve muamelat-ı evkafa vakıf muktedir memurlar yetiştirmek için hususi mektep te'sisi ve sair daha bir çok ıslahat-ı nafi'a ve hayriye vardır ki Hayri Bey'in zamanında vücuda getirilmişler ve getirilmektedirler. Bunlar şüphesiz müşarünileyhin en ma'ruzları tarafından bile inkar olunacak şeyler değildir.

Son postanın getirdiği İstanbul gazetelerinde memnuniyetle okuduk. Hayri Bey gayet mühim bir teşebbüste daha bulunuyor. Her kazada birer cemaat-ı islamiye teşkili için bir layiha-yı kanuniye istihzar ediyorlarmış ki bizim için bundan büyük tebşir olmasa gerekir. Bu cemaat heyetlerinin başlıca vazifeleri buldukları mahallelerdeki camilerin, mekteplerin, sair vakıf işlerinin hüsn-ü idaresiyle ahali-yi islamiyenin terbiye-yi diniyye ve içtimaiyelerine müteallik hususatla iştigal etmek, müslümanları alıştırmak için lazım gelen teşvikleri delaletleri reva eylemek olacaktır. Bunlardan başka daha bin türlü vakıf işleri müslümanlığın ila'sına yardım edecek türlü teşebbüsler mevcuttur ki bunlar da bu cemaat meclisleri maarifetiyle yapılacak bu suretle bundan sonra hem evkaf, hem maarif-i umumiye adam akıllı ıslahat görecektir. Bu meclislerin daha bir çok faideleri me'muldür. Mesela bir yerde harap ve metruk evkaf emlakı arsaları gördüler mi -zaten bugün ekseri mahallerin vakafı böyledir- hemen tahkik edecekler, sebeplerini öğrenecekler, bunların menfaatleri hakikaten zail olmuş ise satub kendi cinslerinden, yahud bunlara ihtiyaç olmadığı takdirde cami-yi şerif, medrese, mektep, hastahane ve saire gibi müessesat-ı hayriye vücuda getirebileceklerdir. Bahusus ne kadar evkaf-ı münderise var ise haklarındaki hakim kanunu tamamiyle tatbik edecekler, bunları

maarif-i umumiye tahsise çalışacaklardır ki bu sayede tabii maarif-varidatı da artarak, ibtidai mektebler daha muntazam birer hale gireceklerdir. O halde bizim evkaf işleri, cemaat meclisleri de diğer vatandaşlarımızınki gibi, belki onlarınkinden ziyade terakki, ümran ve intizam gösterebilecektir. Nasıl ki vaktiyle kendi memleketimiz olan, bugün gayr-ı müslim hükümetleri tarafından idare olunan Cezayir, Tunus, Mısır, Bosna, Romanya hatta Bulgaristan dahilindeki evkaf-ı islamiyenin cemaat-ı islamiye meclislerinin halleri, muvaffakiyetleri meydandadır. Bunlar bizim için güzel ve ibret-amız birer şahid ve numune olabilirler.

Fakat lazım ki bu hususda yapılan ve yapılacak kanunlarımız gereği gibi tedkik edilsin, daha doğrusu bunları tedkik edecek, idebilecek ciddi eller değerli dimağlar bulunsun. Yoksa bunlar da diğer bazı emsali kanunlar gibi evraf ve elfas üzerinde kalacak yahud teşkil edecek cemaat meclisleri mahud eski devir komisyonları gibi yalnız ümran taşıyacak olurlarsa yine beyhude vakit geçirilmiş, dostlar alışverişte görsün kabilinden nümayişlerle izaa-yı evkat edilmiş olur sanıyoruz. Bunun için her hususta böyle olmamasını hulus-u kalbimizle temenni ederiz.

۵.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۱۹۵۰

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فادار حقیقہ الہیہ کے ذخائر و لواحق ترجمہ اجرت اولیٰ انطاکیہ حقیقہ دار
 دارالترقیہ دار فادار خانہ کتبہ دار سیدنا اہلسنت و اہلحدیث دار
 دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دار
 اہلترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دار

دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دار

دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دار
 دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دارالترقیہ دار

بیت الفجرین اولونوز بیه شوق شوق اولونوز بیه اولونوز بیه اولونوز بیه

شماره	تاریخ	موضوع	مبلغ	ملاحظات
۱	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۲	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۳	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۴	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۵	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۶	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	
۷	۱۳۰۲	سوار اولونوز بیه شوق شوق	۲۰	

بیت الفجرین اولونوز بیه شوق شوق اولونوز بیه اولونوز بیه اولونوز بیه

بیت الفجرین اولونوز بیه شوق شوق اولونوز بیه اولونوز بیه اولونوز بیه

بیان اجماعاً در ذمه شمس شهر لریا و در معائنات لریا در دو سال

ردیف	مبلغ	تاریخ	شرح
۱	۵۰	شماره ۴۰	کتابخانه لریا
۲	۴۰	شماره ۴۰	کتابخانه لریا
۳	۶۰	شماره ۴۰	کتابخانه لریا
۴	۸۰	شماره ۴۰	کتابخانه لریا
۵	۶۰	شماره ۴۰	کتابخانه لریا
			جمعاً ۲۹۰

تاریخ تصدیق و تصدیق در دو سال

بیان اجماعاً در ذمه شمس شهر لریا و در معائنات لریا در دو سال
 شمس معائنات لریا در دو سال و در معائنات لریا در دو سال

 در معائنات لریا در دو سال
 در معائنات لریا در دو سال

بازرسی اولیای سید محمد علی در روز...

ردیف	تاریخ	موضوع	مبلغ
۱	۱۳۰۰
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۱۰
۱۱
۱۲
۱۳
۱۴
۱۵
۱۶
۱۷
۱۸
۱۹
۲۰
۲۱
۲۲
۲۳
۲۴
۲۵
۲۶
۲۷
۲۸
۲۹
۳۰
۳۱
۳۲
۳۳
۳۴
۳۵
۳۶
۳۷
۳۸
۳۹
۴۰
۴۱
۴۲
۴۳
۴۴
۴۵
۴۶
۴۷
۴۸
۴۹
۵۰
۵۱
۵۲
۵۳
۵۴
۵۵
۵۶
۵۷
۵۸
۵۹
۶۰

بازرسی اولیای سید محمد علی در روز...

برای سید محمد علی در روز...

بازرسی اولیای سید محمد علی در روز...

بازرسی اولیای سید محمد علی در روز...

پایه اول و دوم از کلاس سنی اول تا سوم حدیث است

ردیف	نام	موضوع	تاریخ	محل
۴۰	سید محمد...	تذکره شیخ صالح...
۵۰	...	تذکره شیخ صالح...
۶۰	...	تذکره شیخ صالح...
۷۰	...	تذکره شیخ صالح...
۸۰	...	تذکره شیخ صالح...
۹۰	...	تذکره شیخ صالح...
۱۰۰	...	تذکره شیخ صالح...

بسم الله الرحمن الرحیم
 در این کتاب از کتب معتبره و حدیث صحیح روایت شده است
 در این کتاب از کتب معتبره و حدیث صحیح روایت شده است
 در این کتاب از کتب معتبره و حدیث صحیح روایت شده است

اوچون دولهته نوز اولور صاهه سنده جود اولور

تاریخ	مقدار	نوع	ملاحظات
1900	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور
1901	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور
1902	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور
1903	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور
1904	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور
1905	100	تاریخ اولور	صاهه سنده جود اولور

صاهه سنده جود اولور